

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 3, Sayı 5, Mart 2016, ss. 99-115.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 3, Issue 5, March 2016, pp. 99-115.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2016516909

1938 YILI KIRŞEHİR DEPREMİ

1938 Kırşehir Earthquake

Sevilay ÖZER*

Özet: Bu makale 19 Nisan 1938 tarihinde meydana gelen Kırşehir depreminin etkisini, felaketin ardından alınan tedbirleri ve sonrasında yapılan çalışmaları, arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve ilgili literatür kullanarak incelemektedir. Kırşehir başta olmak üzere Yozgat, Ankara, Çorum, Kayseri gibi illerin kapsayan depremin birinci derecede etkili olduğu alanın genişliği 226, ikinci derecede etkili olduğu alanın genişliği ise 1550 kilometrekaredir. Çok sayıda kişinin hayatını kaybettiği bu deprem sonrası yaraların sarılabilmesi, yıkılan evlerin yeniden inşa edilebilmesi için hükümet vakit kaybetmeksizin çalışma başlatmıştır. İlk etapta alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerinin yanı sıra bölgeye gönderilen inceleme heyetlerinin raporları doğrultusunda faaliyetler sürdürülmüştür. Bunun dışında yurdun dört bir tarafında yardım kampanyaları düzenlenmiş, halk felaketzedelere destek vermek için âdeta seferber olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deprem, felaket, Kırşehir, Akpınar, Yozgat

Abstract: This article examines the Kırşehir earthquake of April 19, 1938 along with its impact and the recovery work took place after the disaster in light of archival documents, periodicals, and secondary literature. The Kırşehir-epicentered earthquake was felt in the neighboring cities of Yozgat, Ankara, and Corum, and Kayseri and its primary impact zone stretched to 226 square kilometers while its secondary impact zone stretched to 1550 square kilometers. After this deadly earthquake, which claimed large numbers of lives, the government immediately started working on recovery and rebuilding efforts. Beyond emergency healthcare and security needs, the government acted according to the reports of government observers. Moreover, a nationwide disaster relief campaigns mobilized people to help the victims of earthquake.

Key Words: Earthquake, disaster, Kırşehir, Akpınar, Yozgat, Turkey

Giriş

Deprem yeryüzündeki tabii afetlerin en büyüklerinden biridir. Tarih boyunca Anadolu’da çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerde binlerce insan hayatını kaybetmiş ve çok sayıda insan evsiz kalmıştır. İkinci yüzyıldan 1950’lere kadar Kuzey Anadolu’da 191, Güney Anadolu’da 135, on birinci yüzyıldan 1950’lere kadar Batı Anadolu’da 750, Orta Anadolu’da ise 42 deprem meydana gelmiştir. Bu rakamlar Anadolu’nun deprem açısından oldukça risk taşıyan bir coğrafyada bulunduğunun ispatıdır.¹

Depremlerin oluşumu üç ayrı etkene dayanır. Birincisi çöküntü şeklindedir; yer altındaki sular toprak tabakalarını oyarak büyük boşluklar meydana getirince bu tabakalar çöker ve söz konusu çöküntüler, depreme neden olur. İkincisi volkanik şekildedir; yanardağ patlamalarıyla

* (Yrd. Doç. Dr.), Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sivas/Türkiye, e-mail: sevilayozzer07@gmail.com

¹ Enver Behnan Şapolyo, “Zelzelelerin Sebep ve Tarihi”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, C. 13, S. 148, 1958, s. 56. Orta Anadolu’da kaydedilen belli başlı depremler için bkz. Rıfat Arıncı, “Arzda ve Yurdumuzda Zelzele Bölgesi”, *Çorumlu*, S. 29, 1 Eylül 1941, s. 899.

meydana gelir. Üçüncüsü ise tektonik şekildir; yer kabuğundaki çatlaklar, kıvrıntılar ve boşluklardan kaynaklanır.²

Çalışmaya konu olan, 19 Nisan 1938 tarihinde saat 13.00'te meydana gelen Kırşehir depremi,³ İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinden oluşturulmuş heyetin yaptığı inceleme sonucuna göre tektonik depremdir.⁴ Bu çalışmada, Kırşehir depreminin etkisine, deprem sonrası yaşanan sıkıntılara, alınan tedbirlerle birlikte felaketzedelere yapılan yardımlara yer verilmeye çalışılmıştır.

I. Depremın Meydana Gelişi

19 Nisan 1938 tarihinde meydana gelen deprem, Kırşehir, Yozgat ve Ankara'yı da içine alan 226 kilometrekarelik bir alanda etkili olmuştur. İkinci derecede etkili olduğu alanın 1550 kilometrekare olduğu hesaba katılırsa toplamda depremin sahası 1776 kilometrekaredir.⁵ 6.6 şiddetindeki bu depremden,⁶ daha çok Kırşehir, Yozgat, Çorum, Kayseri ve Ankara illeri etkilenmiş olmakla birlikte⁷ sarsıntının hissedildiği yerler arasında Çankırı, Tokat, Kastamonu, Eskişehir, Amasya, Niğde, Bolu, Konya, Seyhan,⁸ Maraş, Sivas, Giresun, Samsun, Sinop, Zonguldak, İstanbul, Çanakkale ve Tekirdağ da bulunmaktadır.⁹

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Baş Jeoloğu Doktor P. Arni depremin en şiddetli hissedildiği yerin Kırşehir, Yerköy ve Keskin arasındaki mıntıka olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Diğer bir deyişle kuzeyden Manahos Çayı, güneyden Ankara Kırşehir şosesi ve kuzeybatısında da Delice Çayı ile çevrili olan arazi depremin merkezini teşkil eder.¹¹ Deprem bölgesi ikiye ayrılmış olup birincisi Köşker, ikincisi Çiçekdağı mıntıkasıdır. Köşker mıntıkasının merkezi Akpınar, Çiçekdağı mıntıkasının merkezi Ödemişler köyüdür.¹² İlk sarsıntı saat 13.00'te kaydedilmiş, 15.20'de Kırşehir ve çevresinde ikinci bir sarsıntı daha hissedilmiştir.¹³ Cumhuriyet gazetesinde depremin şiddetine ilişkin şu bilgilere yer verilmiştir:

“Zelzeleden Akpınar ilerisinde Gedikağzındaki Kumtepe mevkii 50-60 kilometre uzunluğunda yarılmıştır. Çatlak Kumtepe'den başlayarak Karaburma, Mezarlıgedik, Aptalören Sofrazlı köylerini geçerek Sövke ovaya kadar uzuyor. Bu çatlağın korkunç manzarası vardır... Bugüne kadar aynı seviyede ve aynı hizada olan sahalara şimdi bir buçuk metre kadar yer değiştirmiştir. Bazı yerlerde çatlağın bir tarafında kalan arazi çökmüş, bazı yerlerde de yükselmiştir. Genişliği bazen yarım metreyi geçen çatlaklık çok derindir. Aptalören'de beş altı metrelik derinlik oluşmuştur.”¹⁴

Depremin etkisiyle oluşan çatlaklardan kızgın dumanlar çıktığı gibi belli noktalarda sıcak suların aktığı da görülmüştür. İlk sarsıntıyı müteakiben devam eden diğer sarsıntılarda, hasar görmüş birçok ev yıkılmıştır.¹⁵ Depremden etkilenen yerler arasında ilk sırayı Kırşehir'in

² Stilyanos Stasinapulos, “Anadolu Zelzeleleri”, *Türklük*, C. 11, S. 11, Şubat 1940, s. 315-6. Ayrıca bkz. Enver Behnan Şapolyo, “Arzımızın Tarihi Zelzelelerin Meydana Geliş Sebepleri”, *Çınaraltı*, C. 5, S. 116, s. 11-2.

³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 30.10.0.0/Yer No: 119.840.12.

⁴ “Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası*, Yıl 17, S. 160, 15 Haziran 1938, s. 274.

⁵ *BCA*, 30.10.0.0/119.841.8.

⁶ Aslı Arslan, *Türkiye'de Tabii Afetler (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003, s. 18.

⁷ “Kırşehir'de Hasara Uğramayan Köy ve Kasaba Kalmadı”, *Son Posta*, 22 Nisan 1938.

⁸ Adana vilayetinin adı, 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı kanunla, merkezi Adana olmak üzere Seyhan olarak değiştirilmiş de 25 Ocak 1956 tarihine gelindiğinde kabul edilen 6644 sayılı kanunla, vilayete tekrar Adana adı verilmiştir. Erdem Çanak, “Cumhuriyet Döneminde Adana (Seyhan)'da Meydana Gelen Seller ve Alınan Önlemler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, 2015, s. 296.

⁹ “Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası*..., s. 274.

¹⁰ “Zelzele Sahasındaki İlimi Tetkikler Neticeleniyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938.

¹¹ “Zelzele Mıntıkasında Yeni Köyler Kurulacak”, *Tan*, 30 Nisan 1938; “Şükrü Kaya Zelzele Hakkında Mecliste İzahat Verdi”, *Belediyeler Dergisi*, Yıl 3, S. 33, Mayıs 1933, s. 41.

¹² *BCA*, 30.10.0.0/119.841.19

¹³ “Dünkü Zelzele”, *Tan*, 20 Nisan 1938.

¹⁴ “Zelzele Felaketinin Acıklı Bilançosu”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1938.

¹⁵ “Zelzele Devam Ediyor”, *Kurun*, 23 Nisan 1938.

Köşker nahiyesine bağlı Akpınar köyü almaktadır.¹⁶ Köyün öğretmeni Rıfat Türköz deprem anında yaşadıklarını ve yaşananları şu şekilde anlatmaktadır:

Zelzele tam saat on üçü çeyrek geçe oldu. Çünkü biz, on üç buçukta derse gireriz. O gün 23 Nisan hazırlıkları yapmak üzere çocukları ders saatinden on beş dakika evvel mektebin bahçesine toplamıştım. Kendilerine program hazırlıklarını anlatmaya hazırladığım sırada ani bir gürültü oldu. Gök gürültüsüne benzer fakat daha boğuk ve yerin altından gelen bir gürültü ve sonra hiç birimizi ayakta bırakmayan o müthiş sallanma oldu. Hepimiz yere yuvarlandık. Çocuklara derhal yere yüzükoyun yatmalarını ve yerlerinden kalkmamalarını haykırdım. Sarsıntı bir dakika kadar fasıllı olarak iki defa, fakat aynı şiddetle devam etti. Birbiri arkasından çatırtılar, yıkılmalar, feryatlar, iniltiler duyuyordum. Bu hâl asla anlatılamayacak olan bir manzaradır. Hayat ve ölüm, mücadele hâlinde idi. Azgın tabiat, insan ve insan eseri olarak ne var ne yoksa hepsini tahrip ediyordu. Sarsıntı biraz hafiflediği ve ayağa kalktığım zaman gördüğüm manzaraya inanamadım. On dakika evvel, yerli yerinde olan köy bir yıkıntı yerine dönmüştü. Toprak altından gürültüler gelmekte ve yer sallanmakta devam ediyordu. Tarlada, sürülerinin başında ve diğer işlerinde olan erkekler evlerine doğru koşuyorlardı. Herkes facianın büyüklüğünü anlamıştı.

Rıfat Türköz, depremin olduğu saatte erkeklerin tarlada veya hayvan sürülerinin başında olmasından dolayı ölenlerin hemen hepsinin kadın ve çocuklardan oluştuğunu belirtmiştir. Depremin gündüz değil de gece meydana gelmesi durumunda 1200 nüfustan bir kişinin bile kurtulmasının mümkün olmayacağını belirten Rıfat Bey, 23 Nisan hazırlıkları nedeniyle öğrencileri birlikte bahçede olmasının büyük bir şans olduğunu, 63 talebesinin bu sayede kurtulduğunu dile getirmiş ve “23 Nisan’ı şimdi daha çok seviyorum.” demiştir.¹⁷ Ulus muhabiri de Akpınar köyünde yaşadığı acıyı şöyle dile getirmiştir: “Akpınar’dan elem ve acı içinde ayrılıyoruz. Ölüm, her zaman belki bu kadar felaketli ve ezici değildir. Fakat kendisine gösterilen bütün emekleri bir anda unutan tabiatın şursuzluğu ile yok olan vatandaş ölüleri, bize lüzumsuz bir kaybın kalp tırmalayıcı azabını verdi.”¹⁸

20 Nisan’da mecliste konuşan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, 19 Nisan günü gerçekleşen depremin merkezini Kırşehir, Yozgat ve Akdağmadeni olduğunu ancak en çok kaybın Kırşehir de yaşandığını belirtmiştir.¹⁹ Depremden hemen sonra Dâhiliye Vekâleti tarafından, Mülkiye Müfettişi Ali Server ve diğer bir mülkiye müfettişi bölgede inceleme yapmak üzere felaket mahalline gönderilmiştir.²⁰ Sarsıntılar daha hafif şiddetle olmak üzere bir süre daha devam etmiştir.²¹

Mülkiye Müfettişi Ali Server Süner’in raporuna göre Köşker nahiyesindeki 22 köy ve 6 mezradaki evlerin tamamı yıkılmıştır. 19 Nisan akşamı tekrar meydana gelen sarsıntıda, özellikle Köşker nahiyesine bağlı köylerde oturulabilecek ev kalmamıştır.²² Deprem Çiçekdağı’na bağlı köylerde de büyük hasara yol açmıştır.²³ Çiçekdağı’nda 21 kişi hayatını kaybetmiş, 119 sığırla birlikte 989 koyun ve keçi telef olmuştur.²⁴ Köşker nahiyesinde ise 290 kuzu ile 13 sığır telef olmuştur. Devam eden sarsıntıların etkisiyle Köşker nahiyesinde yıkılan evlerin 700’ü geçeceği anlaşıldığından sadece burada 800 çadıra ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir.²⁵

¹⁶ “Akpınar Köyünde Taş Üstünde Taş Yok”, *Ulus*, 21 Nisan 1938; “Zelzelenin Merkezi Akpınar Köyünde Sağ Kalanlar Felaketi Anlatıyorlar”, *Son Posta*, 22 Nisan 1938; “Zelzele Fasıllarla Devam Ediyor”, *Tan*, 22 Nisan 1938.

¹⁷ “Akpınar Köyünde Taş Üstünde Taş Yok”, *Ulus*, 21 Nisan 1938; “Zelzelenin Merkezi Akpınar Köyünde Sağ Kalanlar Felaketi Anlatıyorlar”, *Son Posta*, 22 Nisan 1938; “Zelzele Fasıllarla Devam Ediyor”, *Tan*, 22 Nisan 1938.

¹⁸ “Zelzele Devam Ediyor”, *Kurun*, 23 Nisan 1938.

¹⁹ “Zelzelenin Büyük Tahribatı”, *Tan*, 21 Nisan 1938; *TBMM ZC*, Devre 5, Cilt 24, İçtima 3, 51. İnikat (20 Nisan 1938), s. 113.

²⁰ *BCA*, 30.10.0.0/119.840.10.

²¹ *BCA*, 30.10.0.0/ 119.841.2; *BCA*, 30.10.0.0/ 119.841.10; *BCA*, 30.10.0.0/ 119.841.12; *BCA*, 30.10.0.0/ 119.841.16.

²² *BCA*, 30.10.0.0/119.840.11.

²³ “Zelzele Çiçekdağı Sahasını Nasıl Harap Etti”, *Ulus*, 24 Nisan 1938.

²⁴ *BCA*, 30.10.0.0/119.841.8.

²⁵ *BCA*, 30.10.0.0/ 119.840.12.

Bölgeye gönderilen Kızılay müfettişi Mazlum Can'ın raporuna göre ise Kırşehir vilayetinin merkez köylerinde 11 kişi yaralanmış, mevcut 1579 evin 218'i yıkılmış ve 121 tamire muhtaç hâle gelmiştir. Kırşehir'in Köşker nahiyesinde 122 kişi ölmüş, 56 kişi yaralanmış, 1628 evden 1239 ev tamamen yıkılmış, 64'ü hasar görmüştür. Çiçekdağı kazasında 21 kişi ölmüş, 16 kişi yaralanmış, 2164 evden 816'sı tamamen yıkılmış, 129'u zarar görmüştür. Yozgat'ın Sekili köyünde ise bir kişi ölmüş, 3 kişi yaralanmış, 60 evden 57'si yıkılmış 3 ev ise hasar görmüştür.²⁶

Yozgat vilayet merkezinde hasar olmamakla birlikte Yerköy'de istasyon ve nahiye binalarıyla bazı ev ve dükkânların duvarları çatlamıştır. Salmanlı nahiye merkezinde 3 ev tamamen yıkılmış, 7 ev hasara uğramıştır. Yozgat'ın Sekili köyünde 59 evden 49'u yıkılmış geri kalan 10 evin duvarları çatlamıştır. Burada 1 kişi hayatını kaybetmiş 2 çocuk da yaralanmıştır.²⁷ Maden kazasının hükûmet konağı ile posta telgraf binası çeşitli yerlerinden çatlamıştır. Yine Hasbek nahiyesi hükûmet konağı ile nahiye müdürünün evinde çatlaklıklar oluşmuş, Peyik nahiyesi hükûmet konağı yıkılmıştır. Sorgun kaza merkezinde 2 ev bacası ile 1 evin duvarı yıkılmış ve enkaz altında kalan 1 buzağı telef olmuştur. Salmanlı nahiyesine bağlı Yakutlu köyünde 4 ev tamamen, 6 ev kısmen, Poyraz köyünde 2 ev tamamen, 6 ev kısmen çökmüş, 3 koyun ile 1 manda telef olmuştur. Sekili'ye yakın Afra köyünde 24 hane tamamen, 2 hane kısmen yıkılmış, 157 nüfus açıkta kalmıştır. Buruncuk köyünde 21 hane tamamen 10 hane kısmen yıkılmış 93 nüfus açıkta kalmıştır. Köçerli köyünde de 70 nüfus açıkta kalmıştır. Ayrıca Buruncuk'ta 40 kuzu ve 1 inek, Afra köyünde ise 5 kuzu ve 1 buzağı enkaz altında kalarak telef olmuştur.²⁸

Deprem Ankara'da da etkili olmuştur. Ankara'dan alınan rapora göre merkezde vilayet binası ile belediye hesap işleri binası ve şehrin çeşitli yerlerindeki evlerde çatlaklıklar meydana gelmiştir. Haymana kazasında Şerefliöğköz köyünde bir kuzu damı yıkılarak 12 kuzu telef olmuştur. Koçhisar'da ise resmî binalarla halka ait binaların %75'i çatlamıştır. Keskin kazasında 4 kişi hayatını kaybetmiş yedi kişi yaralanmıştır. 23 köyünde 410 ev tamamen yıkılmıştır. 591 ev ise oturulamayacak hâle gelmiştir. 172 kuzu telef olmuştur. Kılıçözü üzerinde bulunan bir köprü ile iki değirmen harap olmuştur. Hasandede köyünde evlerin %98'nin barınılamayacak bir hâle gelip Seyfili ve Cinali köylerinde birçok ev yıkılmış, Takazlı köyünde üç kişi hayatını kaybetmiş ve beş kişi yaralanmıştır.²⁹

Çorum'da depremden en çok Sungurlu nahiyesi etkilenmiştir. Bu nahiyenin Çoğul, Taşlı ve Evcî köylerinde beş bina yıkılmış, birçok ev de oturulamaz hâle gelmiştir. Enkaz altında kalanlardan bir kişi ölmüş ve bir kişi de yaralanmıştır.³⁰ Çankırı, Niğde, Tokat ve Sivas vilayetlerinde sarsıntı hissedilmişse de bir hasar kaydedilmemiştir.³¹

Türkiye Kızılay Mecmuası'nın Haziran 1938 tarihli sayısında yer verilen bilgilere göre Kırşehir depreminde, 144 kişi hayatını kaybetmiş, 86 kişi yaralanmış, 5431 evden 2330'unun yıkılıp 317'si ise tamire muhtaç duruma gelmiştir.³² Resmî rakamlara göre depremden dolayı 150 kişinin hayatını kaybettiği açıklanmış ise de dönemin gazetelerinde bu sayının 200'ü geçebileceği ifade edilmiştir.³³

Yaşanan doğal afet karşısında birçok devlet taziyesini bildirmiştir. İtalya Büyükelçisi M. Galli, Sovyet Büyükelçisi M. Rençiyef başta olmak üzere,³⁴ Amerika, Almanya ve İngiltere

²⁶ "Kırşehir Zelzelesi", *Türkiye Kızılay Mecmuası...*, s. 282.

²⁷ *BCA*, 30.10.0.0/119.840.10.

²⁸ *BCA*, 30.10.0.0/119.840.12.

²⁹ *BCA*, 30.10.0.0/119.840.12.

³⁰ "Zelzelenin Büyük Tahribatı", *Tan*, 21 Nisan 1938.

³¹ *BCA*, 30.10.0.0/119.840.11.

³² "Kırşehir Zelzelesi", *Türkiye Kızılay Mecmuası...*, s. 282.

³³ "Zelzelenin Korkunç Tafsilatı", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938. "Felaketzedelere Yardım", *Ulus*, 21 Nisan 1938.

³⁴ "Zelzelenin Korkunç Tafsilatı", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938.

büyükelçileriyle Norveç, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Yugoslavya elçisi taziye mesajlarını iletmişlerdir.³⁵ Polonya büyükelçisi, Romanya orta elçisi Hariciye Vekilini ziyaret ederek Kırşehir depremi nedeniyle duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir.³⁶ Yine İspanya, Macaristan, Irak, Suriye, Afganistan, Mısır, İran, Ürdün, ülkemizde meydana gelen deprem nedeniyle duydukları üzüntüyü hükûmetimize bildirmişlerdir.³⁷

II. Deprem Etkisi

Felaket daha önce de belirtildiği üzere özellikle Kırşehir’de etkili olmuştur. Köşker Nahiyesi’ne bağlı Akpınar, Hacımırza, Erdekliler, Sofralılar, Eşrefli, Dervişli, Çürükler, Hanyeri, Devenci, Pekmezci, Alışar, Tatarilyaslı, Beşler, Üçler, Hamurlular, Gölbaşı, Dulkadriler, Esadhocalı köylerinde taş taş üstünde kalmadı denecek kadar korkunç tahribat yapmıştır. Büyük gürültüyle birlikte aniden neye uğradığını şaşırarak halk kaçmaya fırsat bulamamıştır.³⁸ İçerisinde 300 ev bulunan Akpınar köyünde deprem sonrası bir tek sağlam ev kalmış, 299 ev yıkılmıştır.³⁹ Yelek ve Develi köyleri de önemli derecede hasar almıştır.⁴⁰ Son Posta gazetesinin yazarlarından Naci Sadullah da deprem mahallinde gördüğü manzara karşısındaki izlenimlerini şöyle aktarmıştır:

“Dört çocuğuna, talihsiz kız kardeşine ve hamile zevcesine mezar olan enkaz yığınının altından nasılsa sağ kurtarılan Rıza Akpınar, ak saçlarını yola yola etrafına soruyor: “Niçin çıkardınız beni be! Benim kimim, neyim varsa o toprağın altında idi. Niçin çıkardınız beni?” Gezdiğim yerlerde insanı sade insanların değil, hayvanların felaketleri bile ağlatıyor. Ben bugün enkaz altında ölmüş yavrularının başında inleyen koyunlar, ölü yavrularının başında acı acı uluyan köpekler gördüm. Ve düşünün! İnsanların ancak birbirleriyle uğraşabildikleri bu küçük kıyamette o zavallılar tamamen yardımsız, alakasız, hatta yersiz yemsiz ve susuz kalmışlardır. Hâlâ açlıktan soğuktan ölmekten kurtarılamamışlardır.”⁴¹

Deprem bölgesine giden Cumhuriyet gazetesi muhabiri ise yaşanan acı ve korkuyu şu şekilde ifade etmiştir:

Kırşehir’e 40 kilometre yaklaşıncı Sofular karakolu önünde en acı haberi aldık. İleride Köşker nahiyesine bağlı bütün köyler mahvolmuştur! Bu haberden sonra, şoseyi bırakarak, patikalar üzerinden İsakocalı istikametine ilerledik. Halk meydanda soğuğa ve açlığa mukavemete çalışıyordu. Bu köyün civarında Hacımırzalıları nispeten daha az hasara uğramışlardı; fakat 15 kilometre ileride, mamur bir kasabacık hâlinde olan Türk Akpınar’ın yerinde taş ve toprak yığı ile karşılaştık: Müthiş homurtularla sarsılan toprak, kalburun üstünde sıçrayan taneler gibi, tek tük kalan duvarları da yerinden oynatıp, geçertiyor. Kırılarda bir ana baba günü vardı. Karşığı Sıraş ve Çanak tepeleri, gök gürültüsünü andıran sesler çıkararak, etrafa büsbütün dehşet salıyordu... Tabiat artık yere vurduklarını öğütmeye çalışıyor. Taşlar çatırdayarak birbirine geçiyor; fakat asıl acıklı ve tüyler ürpertici manzara, ilk şiddetli sarsıntıdan sonra görülmüştür. Enkaz arasında cesetler ve yaralıları çıkarılmaya başlanmıştı. Gözyaşı, inilti ve çığlıklar yürek parçalayıcı bir şekil almıştı.⁴²

Peyami Safa deprem sonrası içinde bulunulan vaziyeti şöyle tasvir eder: “kimi ölü, kimi sakat, kimi evsiz, şaşkın ve avare, beti benzi kül olmuş, gözleri oyuklarından dışarı uğramış vatandaşlar, paramparça bir şehir.⁴³ 1938 yılı Nisan ayında yaşanan bu acı üzerine yöre halkından Ömer Akpınar, aşağıdaki ağıtı yakmıştır:

³⁵ “Zelzele Devam Ediyor”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938.

³⁶ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

³⁷ “Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası...*, s. 277.

³⁸ “Zelzelenin Korkunç Tafsilatı”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938; “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus*, 21 Nisan 1938.

³⁹ Bkz. “Üç Yüz Haneli Bir Köy Ortadan Kalktı”, *Son Posta*, 21 Nisan 1938. Kırşehir depremine dair fotoğraflar için bkz. “Kırşehir Zelzelesinden Yeni İntibalar”, *Son Posta*, 24 Nisan 1938; “Ulus Fotoğrafçısı Zelzele Yerinde”, *Ulus*, 21 Nisan 1938; “Kırşehir Zelzelesine Ait Resimler”, *Tan*, 22 Nisan 1938. Sağlam kalan tek ev Abdurrahman Hoca’nın evidir. “Bütün Vilayet Halkı Kırılara Çekildi”, *Son Posta*, 22 Nisan 1938.

⁴⁰ “1500 Vatandaş Ölü, Ağır ve Hafif Yaralı”, *Son Telgraf*, 21 Nisan 1938.

⁴¹ Naci Sadullah, “Zelzele Sahasından Notlar”, *Son Posta*, 24 Nisan 1938.

⁴² “Zelzele Sahasından Mektup”, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1938.

⁴³ Peyami Safa, “Kırşehir Felaketi”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938.

*On dokuz Nisan'da koptu zelzele
Başımıza gelenler sığmıyor dile
Yüce Kadir Mevlam seni imdat eyle
Olam zelzeleyi gören ağlasın*

*Kayaları pampık gibi atıyor
Nice canlar cansız yerde yatıyor
Güç yetmiyor gözlerimiz bakıyor
Sabi sıbyan olup ölen ağlasın*

*Sel oldu akıyor gözümde yaşım
Duvarın altında kaldı gardaşım
Bir kimsem kalmadı yaran yoldaşım
Garibim hâlimi soran ağlasın*

*Zalim felek kırdı kanadım kolum
İnleyip duruyor biricik oğlum
Körpe fidanları gören ağlasın
Kollarımdan aldı şu kahpe ölüm*

*Sağ olan gelirmiş şu garip başa
Akpınar tutuştu yandı ataşa
Yaramızı sarsın hem Gazi Paşa
Onulmaz yaramı saran ağlasın*

*Bize yardım eyle Başvekil Bayar
Askeriye gelmiş ölüyü sayar
Topraktan çıkarı tabuta koyar
Salacaya koyup yuyan ağlasın*

*Karalar bağladı şu mahzun millet
Halimize ağlar Çakmak'la İsmet
Bu nasıl tecelli bu nasıl kismet
Takdiri ilahî diyen ağlasın*

*Kader böyle imiş ne gelir elde
Eğlenip kalınmaz gayrı bu yerde
Başımıza gelen söylensin dile
Destanı okuyup duyan ağlasın⁴⁴*

Ancak her depremde görüldüğü gibi bu depremde de mucize denilecek kurtuluşlar görülmüştür. Depremi ilginç yaşanmışlıklarından biri, koca ev damının ağırlığı omuzlarında olmasına rağmen evlatlarını kurtaran Akpınarlı Alem'dir. Alem o günü şöyle anlatıyor: "Yaylalardan dönünce köyümü taş yığını hâlinde buldum. Evime koştum. Üç yavrumu orada buldum. O sırada dam üstüme çöktü. Ben yavrularımı altına aldım. Damı omuzumda tuttum. Bağırmağa başladım. Nihayet imdadımıza yetiştiler. Çocuklarım dipdiri kurtarıldı. Fakat benim omuzlarım parçalanmış. Benim o koca damı omuzumla tutabilişim bir mucizedir. Bana bu kuvveti yavrularımı ölümün elinde görmek korkusu verdi."⁴⁵

Prof. Dr. İ. Hakkı Akyol'un deprem felaketi hakkında söylediği şu sözler Kırşehir depremini özetler niteliktedir: "19 Nisan 1938 tarihinde yurdumuzun ortasında, Kızılırmak kavsi yaylasında, tuzlar memleketinde, kızıl topraklar, kızıl özler, acı sular diyarında ansızın basturan bir felaket, cihan tarihinin kaydettiği büyük bir zelzele koca bir bölgeyi, birkaç dakika

⁴⁴ <http://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=18378/10.09.2015>

⁴⁵ "Hemen Bütün Orta Anadolu 80 Saatten Beri Göçebe Hayatı Yaşıyor", *Son Posta*, 23 Nisan 1938.

içinde harap etti, yüzden fazla vatandaşın ölümüne ve pek büyük maddi zararlara sebep oldu.”⁴⁶

III. Deprem Sonrası Yapılan Yardımlar

Deprem sonrası Kırşehir ve havalisinde 50 binden fazla vatandaş geceyi açıkta geçirmek durumunda kalmıştır.⁴⁷ Nadir Nadi insanların çaresizliğini şöyle dile getirmiştir: *“Bugün biliyoruz ki yurdumuzun şirin bir köşesinde binlerce ailenin yuvası yıkılmış, ocağı sönmüştür. Yüzlerce vatandaş tabiatın zalim sürprizine kurban olarak aramızdan ebediyen ayrılmış bulunuyor. Kadın, çocuk, genç, ihtiyar on binlerce insan altına sığınacak bir çatıdan mahrum bir hâlde dağ başında titreyiyorlar.”⁴⁸*

Kızılay, depremin hemen sonrası Kırşehir’e müfettiş gönderdiği gibi felaketzedelere yardım için 2000 lira bütçe tahsis etmiş, 300 kadar da çadır sevk etmiştir. Yozgat Valiliğine ise 1000 liranın yanı sıra 60 çadır göndermiştir.⁴⁹ Kızılay’ın ilk parti olarak gönderdiği üç yüz çadır Akpınar havalisinde kurulmuştur.⁵⁰ Deprem nedeniyle harap olan köylerde felaketzedelere çadırın yanı sıra su, ekmek, ilaç ve battaniye dağıtılmıştır.⁵¹ Kızılay müfettişi Mazlum Bey, bütün köyleri gezerek yıkılan evleri ve açıkta kalanları tespit etmeye çalışmıştır. Afet bölgesine doktor gönderilirken yaralılar da Kırşehir Devlet Hastanesi’ne sevk edilmiştir. Ancak doktorların büyük kısmının deprem sahasında olmasından dolayı Kırşehir’e ayrıca sıhhi bir heyet gönderilmesi gerekmiştir.⁵²

Ankara’dan gönderilen resmî yardımların yanında afet bölgesine yakın şehir ve köylerin ahalisinin bir kısmı deprem bölgesine gelerek ellerinden gelen yardımı yapmaya çalışmışlardır.⁵³ Örnek olarak İshakhalil köylüleri kabileler hâlinde kazma ve kürekleriyle birlikte Akpınarlıların yardımına koşmuştur.⁵⁴ Kırşehir’de toplanan kazma kürek de enkazda kullanılmak üzere köylere gönderilmiştir. Kırşehirliler ilk etapta kendi aralarında 1000 lira toplayarak civar köylere yardımda bulunmuşlardır.⁵⁵ Dâhiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Kırşehir depremi dolayısıyla umumi müfettişliklere, valiliklere ve parti teşkilatına gönderdiği tamimde, depremden zarar gören yerlerin halkı için toplanan yardım paralarının o yerlerin Kızılay şubelerine verilmesini istemiştir.⁵⁶

Felaketin duyulması üzerine ülkenin dört bir tarafından yardımlar gönderilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genel Direktörlüğü tarafından felaketzedelere 5000 lira bağışta bulunulmuştur.⁵⁷ Konya’dan 1500 lira gönderilmiştir.⁵⁸ İstanbul’da 28 Nisan’da, vali muavini Hüdayi Bey’in başkanlığında felaketzedelere nasıl yardım yapılacağını belirlemek için bir toplantı düzenlenmiştir. Söz konusu toplantıda yardım miktarının memur maaşının en az yüzde ikisi olması hususunda karar alınmıştır. Bu karara dayanarak mutemetler Mayıs ayından toplanan yardım paralarını Kızılay’a yatıracaklardır.⁵⁹ Maarif müdürü Tevfik Bey de vilayet tarafından alınan karara

⁴⁶ İbrahim Hakkı Akyol, “Kırşehir Zelzelesi Münasebetiyle”, *Ülku*, C. 11, S. 64, Haziran 1938, s. 303.

⁴⁷ “Zelzelenin Korkunç Tafsilatı”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938; “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus*, 21 Nisan 1938.

⁴⁸ Nadir Nadi, “Zelzele”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938.

⁴⁹ “Zelzelenin Korkunç Tafsilatı”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938; “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus*, 21 Nisan 1938.

⁵⁰ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

⁵¹ “Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası...*, s. 275.

⁵² “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

⁵³ Nadir Nadi, “Zelzele”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938.

⁵⁴ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

⁵⁵ “Zelzelenin Korkunç Tafsilatı”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938; “Felaketzedelere Yardım”, *Ulus*, 21 Nisan 1938.

⁵⁶ “Zelzele Kesilmiyor”, *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1938; “Zelzele Devam Ediyor”, *Kurun*, 26 Nisan 1938.

⁵⁷ “Felaketzedelere Yardımlar”, *Ulus*, 23 Nisan 1938.

⁵⁸ “Zelzele Kesilmiyor”, *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1938; “Zelzele Felaketinin Acıklı Bilançosu”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1938.

⁵⁹ “Zelzele Sahasındaki İlmî Tetkikler Neticeleniyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938; “Felaketzedeler İçin Memurlar Maaşından Yüzde İkisini Teberru Edecekler”, *Kurun*, 29 Nisan 1938; “İstanbul’un Kırşehir’e Yardımı Gittikçe Büyüyor”, *Son Posta*, 29 Nisan 1938.

paralel olarak öğretmenlerin maaşlarından yüzde ikiden aşağı olmamak şartı ile yardım parası ayrılacağını açıklamıştır. Kızılay İstanbul temsilcisi doktor Neşet Osman, Kırşehir depremzedelerine yapılan yardımdan dolayı duyduğu memnuniyeti şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Bu iş, bir vatan borcu ve bir hamiyet meselesidir. İstanbul halkının felaketten müteessir olan vatandaşlara karşı gösterdiği derin alaka ve bu alakanın maddi tezahürleri, her türlü tahminlerin fevkindedir... Felaketzedeleri düşünüp onların yardımına koşanlar arasında, ilkokul talebesinden pek çok yavrular da gözümüze geliyor. Daha dün, Büyükdere İlkokulu talebesinden 12 yavrunun ziyaretini kabul ettim. Bunlar gündeliklerinden ayırabildikleri parayı getirmişlerdi. Küçüklerin bu hassasiyetleri karşısında derin bir iftihar hissetmemek imkânı yoktur.”⁶⁰

İstanbul şehir meclisi azaları bir günlük yevmiyeleri olan 680 lirayı bağışlamıştır.⁶¹ İstanbul’da ayrıca güreş, tiyatro, konser ve futbol maçı gibi faaliyetler düzenlenmesi için harekete geçilmiş, elde edilecek gelirin de Kızılay hesabına yatırılacağı açıklanmıştır. Yine İstanbul gümrüklerinde birikmiş sahipleri tarafından unutulmuş yakacak, yiyecek ve içeceklerin Kırşehir’e gönderilmesi için çalışma başlatılmıştır.⁶² Bunun sonucunda İstanbul gümrük ambarlarında bulunan 5000 lira kıymetinde yatak, yorgan, kumaş, elbise, sandalye vesaire Kırşehir’e gönderilmiştir.⁶³

Cumhuriyet Halk Partisi’nin İzmir şubesinde vali başkanlığında, hayır kurumları temsilcilerinin katılımıyla yapılan toplantıda, felaketzedelere yardım yapılması kararı alınmıştır. İlk olarak 750 lira Kırşehir’e, 250 lira da Yozgat’a gönderilmiştir. Ayrıca bu konuyla ilgili İzmir’de bir komisyon çalışmaya başlamıştır.⁶⁴ İzmir’de üç gün içinde 5598 lira toplanmıştır.⁶⁵ Eskişehir’de belediye meclisi olağanüstü toplanarak 2500 lira göndermeyi kararlaştırmış⁶⁶ ve bunun yanında halktan toplanacak parayı felaket mahalline göndermek üzere bir de komisyon oluşturmuştur. Trabzon ve Uşak’ta da halk felaketzedeler için yardım toplamaya başlamıştır.⁶⁷ İnegöl’de bir saat içinde 300 lira toplanmıştır. Bursa’da parti merkezinde Vali Muavini Edip Kotay’ın başkanlığında bir toplantı yapılarak Kırşehir felaketi etrafında kararlar alınmıştır.⁶⁸ Artvin’de yardım kampanyası başlatılmış, başlangıç olarak da 550 lira gönderilmiştir. Adana, Mersin, Tarsus komiteleri birlikte hareket etme kararı almışlardır. Zonguldak’ta toplanan 2000 lira kadar para depremzedelere ulaştırılmıştır.⁶⁹

Sinop’ta yardım komitesi oluşturulmuştur. Denizli’de Halk Partisi salonunda yapılan toplantıda il yönetim kurulu üyeleri ilk etapta partiden 250 lira gönderilmesini kararlaştırmışlardır. Maraş’ta parti binasında toplanan vilayet idare reisleri ve kurumların temsilcileri felaketzedelere yapılacak yardım hususunda bir toplantı yapmışlar ve bu toplantıda Kızılay’a yardımcı olmak üzere heyetler seçmişlerdir. Afyon’da bir gün içinde 103 vatandaş Kızılay’a bağışta bulunmuş, Afyon belediyesi de 500 lira vermiştir. Giresun’da, Samsun’da, Çankırı’da Kızılay’a yardımcı olacak heyetler oluşturulmuştur.⁷⁰ İstanbul’da tüccarlar da aralarında yardım parası toplamaya başlamışlardır.⁷¹

Halkevleri de yardım kampanyasına aktif olarak katılmıştır.⁷² Beyoğlu Halkevi felaketzedelere yardımda bulunmak için bir komite oluşturmuştur.⁷³ Gemlik Halkevi “Acılarınız

⁶⁰ “Zelzele Sahasındaki İlmî Tetkikler Neticeleniyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938.

⁶¹ “Azalar Bir günlük Yevmiyelerini Felaketzedelere Bıraktılar”, *Kurun*, 30 Nisan 1938.

⁶² “Zelzele Felaketi”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1938.

⁶³ “Facianın Tam ve Katı Bilançosu Tespit Edildi”, *Son Posta*, 24 Nisan 1938.

⁶⁴ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

⁶⁵ “Zelzele Sahasındaki İlmî Tetkikler Neticeleniyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938.

⁶⁶ “Eskişehirli Felaketzedeler Yardımı”, *Kurun*, 30 Nisan 1938.

⁶⁷ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

⁶⁸ “Kat’i Bilanço”, *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1938.

⁶⁹ “Kırşehir Mintikasında Bir Zelzele Daha Oldu”, *Tan*, 28 Nisan 1938.

⁷⁰ “Zelzele Sahasındaki İlmî Tetkikler Neticeleniyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938.

⁷¹ “Felaketzedelere Yardım”, *Tan*, 26 Nisan 1938.

⁷² Sabiha Zekeriya, “Toprağın Hiddeti”, *Tan*, 22 Nisan 1938.

⁷³ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

acılarımızdır” diye bir telgraf ve bir saat içinde topladığı 500 lirayı göndermiştir.⁷⁴ İzmit Halkevi temsil kolu felaketzedelere yardım için temsil vermeyi kararlaştırmıştır.⁷⁵ Bolu Halkevi deprem mahalline yardım göndermek için komite oluşturmuştur.⁷⁶ Denizli Halkevi de yardım hususunda konferanslar verilmesini sağlamıştır.⁷⁷ Halkevlerinin dışında Türk Tiyatro Sanatkârları Birliği Kırşehir depremzedelerine yardım için büyük bir müsamere vermeyi kararlaştırmıştır.⁷⁸

Öğrencilerin de yardım kampanyasına kayıtsız kalmadıkları görülmektedir. Haydarpaşa Lisesi öğrencileri ve halktan birçok kişi topladıkları paraları deprem mahalline gönderilmesi için Kızılay’a bağışlamışlardır.⁷⁹ 9 Haziran 1938 tarihine kadar Kızılay Genel Merkezi’nde toplanan yardım miktarı 227.837 lira 90 kuruştur.⁸⁰ Sovyet Hükûmeti Kırşehir felaketzedeleri için 10.000 Amerikan doları bağışta bulunmuştur.⁸¹ Kıbrıs Türkleri de canla başla felaketzedelere yardım etmek için seferber olmuşlardır. Hatta Yunan Başpiskoposu kiliselere Anadolu’da yaşanan bu afet sonrası halka yardım için beyannameler gönderirken vatandaşları da yardıma çağırmıştır.⁸² Depremzedeler için toplanan bağış miktarı 400.000 lira olmakla birlikte sonradan yapılan yardımlar da hesaba katılırsa meblağ 900.000 lirayı bulmuştur.⁸³ Yapılan yardımlar depremin izlerinin tamamen ortadan kaldırılması adına 1940 ve 1941 yıllarında da devam etmiştir.⁸⁴

III. Deprem Sonrası Yapılan Çalışmalar

Deprem sonrası yakınlarını kaybedenlerin acılarını azaltmak mümkün olmasa da felaketin yaralarını sarmak için büyük uğraş verilmiştir. Sadri Ertem, Kurun gazetesindeki yazısında deprem sonrası yapılması gerekenleri şu şekilde açıklamıştır:

“Facia bizi tabiatla yeni mücadelelere sevk etmekte ve yeni imkânları halk etmeye çalışmayı bir nevi vazife hâline koymaktadır. Yıkılmış duvarlar, çökmüş çatılar, kaybolmuş tarlalar, ufukta bir harabe çizgisi hâlinde uzayıp giden step bize bunu günün bedaheti hâlinde hatırlatmaktadır. Harabenin karşısında düşünülecek şey basittir. Gecelere sarılan yıldızların çatısı altında gün geçiren yığınları bir dam altına sokmak, onu fevkaladelikten kurtarmaktır. Kısacası felaketleri süratle unutturmaktır.”⁸⁵

Sadri Ertem burada, halkın içinde bulunduğu vaziyetin aciliyetinden hareketle, hükûmetin yapacağı çalışmaları ve alacağı tedbirleri sıralayarak bir nevi halkı rahatlatmaya çalışmıştır.

Doğal afet sonrası İcra Vekilleri Heyeti, 26 Nisan 1938 tarihinde toplanarak bir kararname çıkarmıştır. Kararnamenin içeriği şöyledir:

1) Kızılay’ın ilk etapta deprem bölgesine göndereceği iaşe, sıhhat ve diğer yardımlar için Hükûmet, 30.000 liralık tahsisatı Kızılay’ın emrine verecektir.

2) Çadır ihtiyacının bir kısmının karşılanması amacıyla 400 çadır Millî Müdafaa Vekâletinden mazbata mukabilinde Kızılay’a verilecektir.

⁷⁴ “Dâhiliye Vekili Kırşehir’de” *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938.

⁷⁵ “Kırşehir’de Dün Yine Zelzele Oldu”, *Kurun*, 24 Nisan 1938.

⁷⁶ “Zelzele Felaketinin Acıklı Bilançosu”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1938.

⁷⁷ “Zelzele Sahasındaki İlmî Tetkikler Neticeleniyor”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938.

⁷⁸ “Zelzelenin Zararları”, *Tan*, 24 Nisan 1938.

⁷⁹ “Kızılay’a Yardım Eden Hamiyetli Yurttaşlar”, *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1938.

⁸⁰ “Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası...*, s.276.

⁸¹ “Üniversite Jeoloji Heyeti Dün Şehrimize Avdet Etti”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1938.

⁸² “Kıbrıs Türkleri Zelzele Felaketzedeleri İçin İlane Topluyorlar”, *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1938.

⁸³ *Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı 1877-1949*, Ankara 1950, s. 90.

⁸⁴ Aslı Arslan, *Türkiye’de Tabii ...*, s. 23. Evlerin teslimini müteakiben 15-19 Aralık 1938 tarihleri arasında Kırşehir’de hafif ve orta şiddetli sarsıntılar meydana gelmiş, Kırşehir merkezinde bulunan hükûmet dairelerinde ve Akpınar’da yeni yapılmış olan 60 evde tehlikesiz çatıların oluşmuştur. Çiçekdağı’nda ise hükûmet binası ve birçok bina oturulamayacak derecede hasar görmüştür. *BCA*, 30.10/119.842.2; *BCA*, 30.10/119.842.7.

⁸⁵ Sadri Ertem, “Zelzelenin Sonra Kalabalık Köy”, *Kurun*, 1 Mayıs 1938.

3) Deprem sahasının jeolojik durumunun Maarif ve Ziraat Vekâletlerinin göstereceği ve göndereceği mütehasıs profesörler tarafından acilen tetkiki sağlanarak neticesi rapor hâlinde bildirilecektir.

4) İskân umum müdürünün reisliği altında, Millî Müdafaa, Dâhiliye, Maliye, Nafia, Maarif, Ziraat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletleri ile Tapu Umum Müdürlüğünden memur edileceklerden bir komisyon teşkil edilerek deprem sahasına gönderilecektir. Bu komisyon deprem sahasını tahdit ve tetkik ederek yıkılan ve yıkılacak olan evlerle zayıtı tespit ve yıkılacak veyahut yerinde bırakılacak köylerin yerlerini ve evlerini ve evlerin tiplerini, malzeme miktarını ve yapılacak inşaatın cinsini ve yardımların tarzını ve diğer hususları tayin edecek ve nihayet 10 gün içinde raporunu Hükûmete verecektir.

5) Maliye Vekâleti bu işler için 500.000 liralık tahsisat almaya teşebbüs edecek ve Kızılay'a verecektir.

6) Bütün bu vazifeler Sıhhat Vekâleti tarafından yapılacaktır.

7) Vekâletler, deprem sahası için yapacakları iş ve yardımları ve bu işe ayıracakları memurları Sıhhat Vekâleti emrine vereceklerdir.

8) İaşe, inşaat ve buna müteallik her türlü muamelat Kızılay marifetiyle yapılacaktır.

9) 3. ve 4. maddelerde sayılan komisyonlar tetkikatı neticesinde köylerin deprem sahasında tahdit edilen yerlerde tekrar tesisinde fenni ve kat'i mahzur gördükleri takdirde bu cihet İcra Vekilleri Heyetince ayrıca tetkik ve mütalaa olunacaktır.⁸⁶

Alınan kararlar üzerine felaket bölgesine incelemeler yapmak üzere heyetler gönderilmiştir. Jeolojik tetkiklerde bulunmak üzere de İstanbul Rasathanesi Müdür Muavini Kemal Erkmen'in başkanlığında bir heyet gitmiştir.⁸⁷ Ayrıca İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Profesörü Parejas, Ordinaryüs Profesör Hamid Nafiz Pamir, Asistan Fuat Baykal ve Enver Altınlı Beylerden oluşturulan bir tetkik heyeti Kırşehir'e gönderilmiştir.⁸⁸ Prof. Dr. Parejas ile Prof. Dr. Hamid Nafiz Pamir bölgede yaptıkları incelemeler neticesinde yaptıkları açıklamada şu noktaya temas etmişlerdir:

"En ziyade hasara uğrayan evlerin umumiyetle allüvionlar üzerinde, yamaçlardaki dolmalarda veya başka başka bünyede iki cins arazinin birbirine temas ettiği kısımlarda inşa edilmiş evler olduğunu gördük. Bu zelzele, gezdiğimiz 42 köyde pek çok tahribat yapmıştır. Zelzele maatteessüf daha hafif olsa da devam etmektedir. Ve ilk sarsıntının sakatlamış olduğu binalar her gün yıkılmaktadır. Zaten kerpiç veya sel taşlarıyla yapılmış binaların tahribi de pek kolaylıkla vuku bulmaktadır."⁸⁹

Bu noktadan hareketle yeni inşaatların dere kenarından uzak yerlere yapılmasının önemine dikkat çekmişlerdir.⁹⁰ Hükûmete sunulan raporda, Köşker, Deveci, Akpınar, Eldelekli, Hacıselimli, Sofrazlı, Çamsarılı, Hacımırza, Eşrefli, Hamit, Sallakovası, Karaova, Hanyeri, Çürükler, Taşkovan köylerinin buldukları yerin tehlike arz ettiği belirtilerek yerlerinin değiştirilmesinin gerekliliğine değinilmiştir.⁹¹ Dâhiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, hükûmetin felaketzedelere 30.000 liralık inşaat yardımı yapmak için harekete geçtiğini belirtmiştir.⁹² Nitekim Meclis'in 25 Nisan tarihli oturumunda depremden zarar görenlere 30.000 liralık tahsisat ayrılması kabul edilmiştir. Kanunun müzakeresi esnasında söz alan Denizli mebusu Mazhar Müfit Kansu bu paranın yardım için yeterli olup olmayacağını sorduğunda

⁸⁶ BCA, 30.18.1.2/ 83.35.11.

⁸⁷ "Kırşehir Zelzelesinin Fenni Noktadan Tahlili", *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1938.

⁸⁸ "Dâhiliye Vekili Kırşehir'de" *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1938; "Zelzele Sahasında Harabeler Arasında", *Ulus*, 22 Nisan 1938; "Zelzele Fasilalarla Devam Ediyor", *Tan*, 22 Nisan 1938.

⁸⁹ "Üniversite Jeoloji Heyeti Dün Şehrimize Avdet Etti", *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1938; "Kırşehir Havalisinde Zelzelenin Sebepleri", *Tan*, 1 Mayıs 1938.

⁹⁰ "Zelzele Sahasındaki İlmî Tetkikler Neticeleniyor", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1938.

⁹¹ BCA, 30.10.0.0/ 119.841.15.

⁹² "Zelzelenin Korkunç Tafsilatı", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1938; "Felaketzedelere Yardım", *Ulus*, 21 Nisan 1938.

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, “Bu ilk yardımdır. İhtiyaç miktarı tahakkuk ettikten sonra hükümet kendine düşen vazifeyi yapacaktır. Arkadaşımız, arkadaşlarımız ve milletimiz görecektir ki ihtiyaç karşılanacaktır.” demiştir.⁹³

Kırşehir depremi sonrasında evlerini kaybederek çadırda yaşamaya başlayan halk için ne gibi tedbirler alınacağına ilişkin Antalya mebusu Rasih Kaplan ve Kırşehir mebusu Lütfi Müfid Özdeş ve arkadaşları meclise bir takrir vermişlerdir. Bunun üzerine açılan müzakerede takrir sahiplerinin konuşmalarından sonra kürsüye gelen Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, 26 Nisan’da yaptığı konuşmada hükümetin aldığı tedbirler hakkında bilgi vermiştir. Buna göre felaket mahallinde yaptırılacak yeni köylerin tesisinden önce aynı acının tekrar yaşanmaması için jeolojik tetkikat yaptırılacağını ve bunun neticesine göre köy mahallerinin tayin edileceğini, deprem felaketiyle karşılaşan köyler için de 500.000 liralık tahsisat isteneceğini dile getirmiştir. Köyler kuruluncaya kadar Kızılay, Millî Müdafaa Vekâleti ve diğer kurumlardan çadır temin edildiğini ve bu çadırlarla kurulan kampların tüm sağlık ve güvenlik tedbirlerinin de alınmış olduğunu beyan etmiştir.⁹⁴

Anlaşıldığı üzere, depremden hemen sonra felaketzedelerin yardımına koşan Kızılay’ın emrine, Hükümet, önce 30.000 sonra 500.000 lira olmak üzere toplamda 530.000 lira vermiştir. Kızılay, deprem bölgesine sadece çadır, sıhhi malzeme ve gıda maddeleri göndermekle kalmamış, umumi müfettiş Çorum milletvekili Mustafa Cantekin’in başkanlığında bir heyet göndermiş ve deprem bölgesindeki öksüz ve kimsesizleri koruması altına almıştır.⁹⁵

Köyler kurulurken iki yönün dikkate alınacağı açıklanmıştır. Birincisi ziraat ve iklim koşulları uygun olursa küçük köylerin bir araya toplanmaya çalışılacağı, ikincisi de inşaatın şeklidir. Çünkü Orta Anadolu köylerinde meskenlerin büyük çoğunluğu “helik” denilen yuvarlak dere taşlarından yapılmıştır. Damlarının üzeri yarım metre kalınlığında toprakla örtülüdür. İşte bir sarsıntı hâlinde duvarlar yıkıldığında damın üstündeki toprak da yere indiğinden ölüm oranı artmaktadır. Bu nedenle yeni evler yapılırken dayanıklılığın esas olarak alınacağı belirtilmiştir.⁹⁶

Kırşehir bölgesinde yıkılan ve oturulmayacak derecede hasara uğrayan 2000’i aşkın evin yapılabilmesi için önemli miktarda keresteye ihtiyaç olduğundan en yakın orman bölgesinden yeterli miktarda kereste temin edilmesinin aciliyeti Ziraat Vekâletine bildirilmiştir.⁹⁷ Bunun üzerine Ziraat Vekâleti 3116 sayılı Orman Kanunu’nun 17. maddesi hükümlerine dayanarak müsait ormanlardan parasız kereste verilmesine ilişkin bir teklif hazırlamıştır. Söz konusu teklifi İcra Vekilleri Heyeti 12 Mayıs 1938 tarihinde kabul etmiştir.⁹⁸

Aralık 1938’e gelindiğinde deprem mahallindeki köylerin inşaatı bitirilerek köylüler evlerine yerleştirilmişlerdir.⁹⁹ Yaklaşık 2000’den fazla ev yaptırılmış ve ortaokul inşaatı bitirilmiştir.¹⁰⁰ Ancak köylerin yerinin değiştirilmesi noktasında hazırlanan projeden; köylünün alıştığı muhiti terk etmesinin kolay olmayacağı, köylerin arazilerinin dağıtılmasında yaşanacak

⁹³ “Zelzele Devam Ediyor”, *Kurun*, 26 Nisan 1938.

⁹⁴ “Zelzele Felaketi”, *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1938. Ayrıca bkz. “Felaketzedeler İçin Meclisten 500000 Lira Tahsisat İsteniyor”, *Kurun*, 27 Nisan 1938; “Felakete Uğrayanlara Yapılacak Yardım Genişletilecek”, *Son Telgraf*, 27 Nisan 1938; “Hükümet Meclisten 500.000 Liralık Tahsisat İsteyecek”, *Ulus*, 27 Nisan 1938.

⁹⁵ *Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949...*, s. 89-90.

⁹⁶ “Zelzele Mintikasında Yeni Köyler Kurulacak”, *Tan*, 30 Nisan 1938.

⁹⁷ *BCA*, 30.10.0.0/ 119.840.11.

⁹⁸ *BCA*, 30.18.1.2/ 83.41.11.

⁹⁹ *BCA*, 30.10.0.0/119.841.21

¹⁰⁰ *Kırşehir İl Yıllığı 1938*, s. 46. Kırşehir Ortaokulu binası tamir olunamayacak derecede zarar gördüğünden yeniden yapılmasına karar verilmiş ve yapımında da Ankara İnşaat Usta Okulu mezunları ve talebesinden yararlanılmıştır. *BCA*, 30.18.1.2/ 83.54.11.

zorluklar, evlerin yapımında zamanın iyi kullanılmaması hâlinde halkın dağılmasından endişe edildiğinden vazgeçilmiştir.¹⁰¹

Deprem bölgesinde yiyecek, ilaç, çadır yardımıyla birlikte jeologların arazi üzerinde incelemeler yapması halkın moral motivasyonunu olumlu etkilemiştir. Bu zor günlerde yalnız olmadıklarını gören köylüler, aralarında yabancı profesör ve uzmanlar bulunan bu heyetlere “Atatürk’ün Mühendisleri” adını vermiştir. Bu mühendisler günlerce arazide inceleme yaptıkları gibi köylülerle de konuşma fırsatı bulmuşlardır.¹⁰²

Depremzedelerin iâşesi için köylünün kendi buğdayından istifade edilmiştir. Köy değirmenleri tamir edilerek buğdaylar bu değirmenlerde öğütülmüştür.¹⁰³ Depremde zahire ve çift hayvanlarının büyük kısmı toprak altında kalmış ise de zahirenin önemli bir kısmı kurtarılmıştır. Ancak aynı şeyi hayvanlar için söylemek mümkün değildir.¹⁰⁴ Bu hayvanlar arasında koyun, kuzu, sığır, at ve eşek bulunmaktadır. Bu bakımdan maddi kayıpta hayli yüksektir. Sadece Akpınar’daki maddi kaybın 800 bin lira civarında olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁵ Ziraat Bankası, Kırşehir, Yozgat depreminden zarar gören 125 köyde, bankaya borçlu olan 3658 çiftçinin 93.060 lira olan borçlarının ertelenmesini ve bunun yanı sıra ürünlerini kaldırabilmeleri için yeniden kredi verilmesini kararlaştırmıştır. Ayrıca Ziraat Bankası hayvanları telef olan köylülere yeni çift hayvanı da temin edecektir.¹⁰⁶ Milli Müdafaa Vekâleti Kırşehir’de depremin tahribat yaptığı köylerde yaşayan askerlere izin verdiği gibi askere gideceklerin de askerliğini tecil etmiştir.¹⁰⁷

Sonuç

19 Nisan 1938 tarihinde saat 13.00’te meydana gelen, en şiddetli hâlini Kırşehir-Yerköy ve Keskin arasında gösteren Kırşehir depremi, Yozgat, Ankara, Çorum ve Kayseri illerini etkilemiş, İstanbul’dan Sinop’a, Çanakkale’den Sivas’a kadar pek çok ilde hissedilmiştir. Depremden zarar gören yerlerin başında, Kırşehir’in Köşker ve Çiçekdağı nahiyelerine bağlı köyleri gelmektedir. Depremde hayatını kaybedenlerin yanı sıra çok sayıda çocuk yetim ve öksüz kalmıştır.

Deprem sonrası bir taraftan bölgeye inceleme yapmak üzere heyetler gönderen hükümet, bir taraftan da halkın ihtiyaçlarını karşılamak için harekete geçmiştir. Deprem mahalline acil olarak gıda maddesi, ilaç, battaniye ve çadır gibi malzemeler ulaştırılmıştır. İlk etapta 30 bin liralık bir bütçe ayrılmışsa da depremde yıkılan evlerin yerine yenilerinin yapılması ve halkın mağduriyetinin giderilmesi için 500 bin liralık ikinci bir bütçe daha tahsis edilmiştir. Kırşehir depremi sonrası Türkiye’nin birçok ilinde yardım kampanyası başlatılmış, küçüğünden büyüğüne halk imkânları elverdiği oranda depremzedelere destek olmaya çalışmıştır.

Bölgede incelemelerde bulunan heyetler, riskli yerlerde bulunan köylerin yerinin değiştirilmesini, yeni köylerin nerelerde kurulması gerektiğini hazırladıkları raporlarda yer vermişlerdir. Bu raporlara dayanarak bir proje hazırlanmışsa da projeden, köylünün kendi köyünü terk etmek istemeyeceği, köy arazilerinin dağıtılmasında yaşanacak zorluklar, evlerin bir an önce yapılarak depremzedelere verilmesinin aciliyeti gibi gerekçelerle vazgeçilmiştir. Deprem sonrası felaketzedelerin evlerini mümkün olan en kısa sürede inşa etmek amacıyla büyük uğraş verilmiş, yapımı tamamlanan evler 1938 yılı Aralık ayı başında sahiplerine teslim

¹⁰¹ Aslı Arslan, *Türkiye’de Tabii...*, s. 22.

¹⁰² “Zelzele Sahasında”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1938.

¹⁰³ “Zelzele Mintikasında Yeni Köyler Kurulacak”, *Tan*, 30 Nisan 1938.

¹⁰⁴ *TBMM ZC*, Devre 5, Cilt 24, İçtima 3, 54. İnikat (29 Nisan 1938), s. 157; “Kat’i Bilanço”, *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1938. Ayrıca bkz. “Şükrü Kaya Zelzele Hakkında Mecliste İzahat Verdi”, *Belediyeler Dergisi...*, s. 41.

¹⁰⁵ “Maddi Zarar 3 Milyon Lira”, *Tan*, 22 Nisan 1938.

¹⁰⁶ “Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası...*, s. 276. Bu çiftçilerin 178’i Kırşehir merkez ve Çiçekdağı kazası halkındandır. *BCA*, 30.18.1.2/ 83.57.15.

¹⁰⁷ *BCA*, 30.10.0.0/119.840.12; “Kırşehir’de 4 Zelzele Daha Oldu”, *Tan*, 27 Nisan 1938.

edilmiştir. Dönemin koşulları dikkate alındığında sekiz ay gibi kısa bir zaman zarfında evlerin inşa edilmesinin önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Hükûmet ayrıca depremden zarar gören bölge halkının ekonomik sıkıntılarının giderilmesine de çalışmıştır. Depremde hayvanları telef olan köylülere yeni çift hayvanı verildiği gibi bankaya olan borçları ertelenmiştir. Görüldüğü üzere Kırşehir depreminde büyük acılar yaşayan felaketzedelerin mağduriyetlerinin giderilmesi için hükûmet imkânlarını seferber etmiştir. Türkiye'nin dört bir tarafında düzenlenen bağış kampanyalarına büyük ilgi gösteren vatandaşlar da yaptıkları yardımlarla duyarlılıklarını ortaya koymuşlardır.

Kaynakça

I. Arşiv Belgesi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) Belgeleri (Fon Kodu/Yer No şeklinde gösterilmiştir.)

30.10.0.0/119.840.10.

30.10.0.0/119.840.11.

30.10.0.0/119.840.12.

30.10.0.0/119.841.2.

30.10.0.0/119.841.8.

30.10.0.0/119.841.10.

30.10.0.0/119.841.12.

30.10.0.0/119.841.15.

30.10.0.0/119.841.16.

30.10.0.0/119.841.19

30.10.0.0/119.841.21

30.10.0.0/119.842.2.

30.10.0.0/119.842.7.

30.18.1.2/83.35.11.

30.18.1.2/83.41.11.

30.18.1.2/83.54.11.

30.18.1.2/83.57.15.

II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)

Devre 5, Cilt 24, İçtima 3, 51. İnikat (20 Nisan 1938)

Devre 5, Cilt 24, İçtima 3, 54. İnikat (29 Nisan 1938)

III. Gazeteler

Cumhuriyet

Kurun

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Ulus

IV. Kitap ve Makaleler

Akyol, İbrahim Hakkı, “Kırşehir Zelzelesi Münasebetiyle”, *Ülkü*, C. 11, S. 64, Haziran 1938, s. 303-310.

Akyol, İbrahim Hakkı, “Zelzele Niçin Kırşehir Sahasında Oldu”, *Tan*, 24 Nisan 1938.

Arıncı, Rıfat, “Arzda ve Yurdumuzda Zelzele Bölgesi”, *Çorumlu*, S. 29, 1 Eylül 1941, s. 897-903.

Arslan, Aslı, *Türkiye’de Tabii Afetler (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003.

Çanak, Erdem “Cumhuriyet Döneminde Adana (Seyhan)’da Meydana Gelen Seller ve Alınan Önlemler”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, 2015, s. 296-341.

Ertem, Sadri, “Zelzeleden Sonra Kalabalık Köy”, *Kurun*, 1 Mayıs 1938.

Kırşehir İl Yıllığı, 1938.

“Kırşehir Zelzelesi”, *Türkiye Kızılay Mecmuası*, Yıl. 17, S. 160, 15 Haziran 1938, s. 273-282.

Naci Sadullah, “Zelzele Sahasından Notlar”, *Son Posta*, 24 Nisan 1938.

Nadir Nadi, “Zelzele”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938.

Safa, Peyami, “Kırşehir Felaketi”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1938.

Sertel, Sabiha Zekeriya, “Toprağın Hiddeti”, *Tan*, 22 Nisan 1938.

Stasinapulos, Stilyanos, “Anadolu Zelzeleleri”, *Türklük*, C. 11, S. 11, Şubat 1940, s. 314-6.

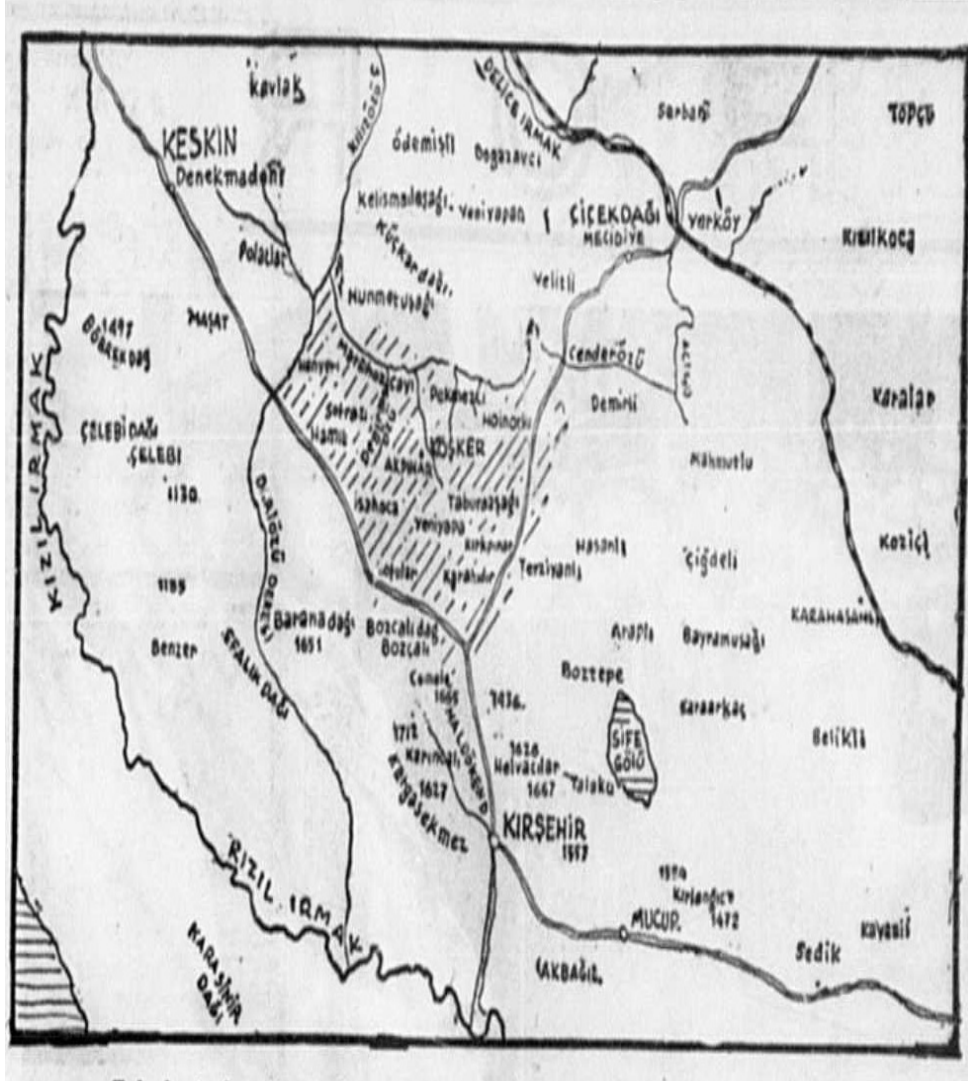
Şapolyo, Enver Behnan, “Arzımızın Tarihi Zelzelelerin Meydana Geliş Sebepleri”, *Çınaraltı*, C. 5, S. 116, s. 11-2, 15.

Şapolyo, Enver Behnan, “Zelzelelerin Sebep ve Tarihi”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, C. 13, S. 148, 1958, s. 53-6.

“Şükrü Kaya Zelzele Hakkında Mecliste İzahat Verdi”, *Belediyeler Dergisi*, Yıl 3, S. 33, Mayıs 1933, s. 41-7.

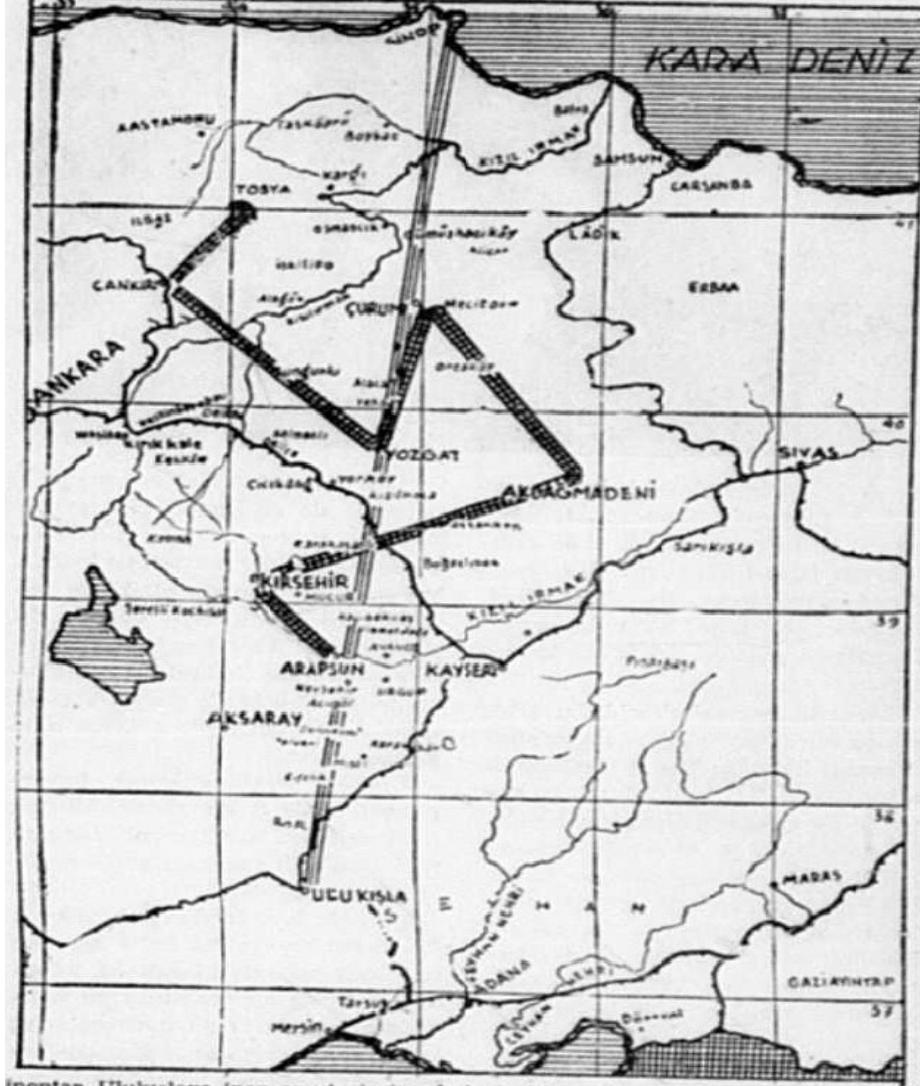
Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, Ankara 1950.

<http://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=18378/10.09.2015>

Ek I. Depremin Büyük Tahribat Yaptığı Kırşehir ve Civarını Gösterir Harita¹⁰⁸

(Tarama ile Gösterilen Saha En Şiddetli Zelzele Bölgesi)

¹⁰⁸ İbrahim Hakkı Akyol, "Zelzele Niçin Kırşehir Sahasında Oldu", *Tan*, 24 Nisan 1938; İbrahim Hakkı Akyol, "Kırşehir Zelzelesi Münasebetiyle"..., s. 306.

Ek II. Deprem Hatlarını Gösterir Harita¹⁰⁹

(Sinop'tan Ulukışla'ya inen dik çizgi depremden birinci derece etkilenen şehirleri, diğer kırık çizgi ise depremden ikinci derecede etkilenen şehirleri göstermektedir.)

¹⁰⁹ Tan, 21 Nisan 1938.

Ek. III. Deprem Sonrası Köylerin Vaziyeti¹¹⁰¹¹⁰ Cumhuriyet, 23 Nisan 1938.